

**NARODOWY
BANK
POLSKI**

**KOMISJA
NADZORU
BANKOWEGO**

Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego

REKOMENDACJA L

z dnia 7 listopada 2001 r.
dotycząca roli biegłych rewidentów
w procesie nadzoru nad bankami

Warszawa 2001 r.

KOMISJA NADZORU BANKOWEGO

00-919 Warszawa
ulica Świętokrzyska 11/21
telefon (22) 826 99 55
fax (22) 826 37 51

PRZEWODNICZĄCY

NB-BI-I-020-1-495/01

Warszawa, 2001-11-26

PREZESI BANKÓW wszystkich

Znaczenie biegłych rewidentów dla rozwoju sektora bankowego jest coraz wyraźniej dostrzegane przez środowisko bankowe. Opinia biegłego rewidenta o badanym sprawozdaniu finansowym ułatwia ustalenie wiarygodności tego sprawozdania i wraz z nim stanowi podstawę analizy i oceny działalności danego banku. Tym samym stanowi ona jedną z istotnych informacji wykorzystywanych przez inwestorów przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych. Również deponenci zainteresowani są otrzymaniem sprawozdania finansowego, które w sposób prawidłowy, jasno i rzetelnie przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy danego banku. Względy te przyczyniły się do zwiększenia wagi, jaką instytucje nadzorcze wielu krajów, w tym także Komisja Nadzoru Bankowego, przywiązują do znaczenia biegłych rewidentów w zapewnieniu bezpieczeństwa i stabilności systemu bankowego.

W celu podkreślenia roli biegłych rewidentów w procesie nadzoru nad bankami, przekazuję Państwu Rekomendację dotyczącą roli biegłych rewidentów w procesie nadzoru nad bankami. Przedstawione w Rekomendacji zasady, zwłaszcza odnoszące się do bezpośredniej współpracy pomiędzy biegłymi rewidentami i nadzorem bankowym, są wyrazem dobrej praktyki istniejącej w wielu krajach europejskich. Zasady te stopniowo są wprowadzane w polskim systemie bankowym, co niektórzy z Państwa mogli już zauważyć podczas inspekcji nadzoru bankowego. Niniejsza Rekomendacja jest także wyrazem realizacji wytycznych dla instytucji nadzorczych, które zostały zawarte w opublikowanym ostatnio przez Komitet Bazylejski ds. Nadzoru Bankowego dokumencie „*Internal audit in banks and the supervisor's relationship with auditors*” („Audyty wewnętrzny w bankach i relacje instytucji nadzorczej z audytorami”).

Badanie sprawozdania finansowego, jego zakres i wynikające stąd obowiązki biegłych rewidentów określone są przepisami prawa. Celem Rekomendacji jest podkreślenie znaczenia zlecenia badania sprawozdań finansowych banków doświadczonym i niezależnym biegłym, udostępniania im przez organy i pracowników banków wszelkich informacji, które mogą mieć znaczenie dla wyrażenia opinii o badanym sprawozdaniu finansowym. Rekomendacja akcentuje także znaczenie wymiany informacji między nadzorem bankowym a biegłymi rewidentami.

Wprowadzenie Rekomendacji nie nakłada dodatkowych zadań na biegłych rewidentów, a tym samym nie powoduje dodatkowych kosztów dla banków – biegły rewident nie musi sporządzać odrębnej dokumentacji na potrzeby nadzoru bankowego, nie jest zobowiązany do sprawdzania realizacji zaleceń pionspekcyjnych, a jego uczestnictwo w spotkaniach trójstronnych może przynieść użyteczne informacje dotyczące obszarów ryzyka w działalności banku. Rekomendacja określa zasady dobrej praktyki, których stosowanie może przyczynić się do lepszej współpracy pomiędzy biegłymi rewidentami i komórką kontroli wewnętrznej oraz nadzorem bankowym, a w rezultacie do poprawy wydajności i skuteczności ich pracy oraz zwiększenia bezpieczeństwa depozytów. Jednocześnie informuję, że Komisja Nadzoru Bankowego będzie dążyć, aby określonym w Rekomendacji zasadom nadać formę obowiązujących przepisów prawa.

W projekcie rekomendacji ujęte zostały m.in. następujące zagadnienia:

- szczególna odpowiedzialność organów banku za zlecenie badania sprawozdania finansowego biegłemu rewidentowi posiadającemu wiedzę i umiejętności adekwatne do skali i stopnia złożoności transakcji dokonywanych przez bank oraz profilu ryzyka banku,
- potrzeba współdziałania komórki kontroli wewnętrznej z biegłymi rewidentami,
- dostępność protokołów z inspekcji dla biegłego rewidenta oraz dokumentacji z badania sprawozdania finansowego dla nadzoru bankowego,
- bezpośrednia wymiana informacji pomiędzy nadzorem bankowym, biegłymi rewidentami i komórką kontroli wewnętrznej banku poprzez uczestnictwo tych trzech stron we wspólnych spotkaniach (spotkania trójstronne),
- badanie sprawozdań finansowych podmiotów objętych nadzorem skonsolidowanym.

Przekazując Państwu niniejszą Rekomendację mam nadzieję, że przyczyni się ona do zwiększenia udziału biegłych rewidentów w procesie nadzoru nad bankami, a tym samym bezpieczeństwa środków pieniężnych gromadzonych na rachunkach bankowych.

Z poważaniem

Leszek Balcerowicz

Wprowadzenie

Ustawa o rachunkowości nakłada na wszystkie banki, jako instytucje zaufania publicznego obowiązek badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów. Badanie sprawozdania finansowego przeprowadzane jest zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o rachunkowości, ustawie o biegłych rewidentach i ich samorządzie oraz z normami zawodowymi i etycznymi, w sposób właściwie zaplanowany, z zachowaniem niezależności, obiektywności i należytej staranności. Jeśli warunki te są spełnione, opinia biegłego rewidenta czyni sprawozdanie finansowe badanego banku wiarygodnym, dając szerokiemu kręgowi użytkowników podstawy do podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych dotyczących danego banku, a w szerszej perspektywie – całego systemu bankowego. Rozwój działalności bankowej wymaga szybkiego dostosowywania się do zmieniających się warunków otoczenia nie tylko od kierownictwa banków, ale także od biegłych rewidentów i nadzoru bankowego. W wielu obszarach biegli rewidenci i inspektorzy nadzoru napotykają te same problemy, a ich praca coraz częściej postrzegana jest jako uzupełniająca się.

Niniejszy dokument powstał, aby podkreślić znaczenie biegłych rewidentów dla bezpieczeństwa systemu bankowego i wagę, jaką nadzór bankowy przywiązuje do ich roli. Komisja Nadzoru Bankowego wychodzi z założenia, iż lepsze wzajemne zrozumienie i komunikacja zwiększą skuteczność pracy nadzoru i biegłych rewidentów z korzyścią nie tylko dla obydwu stron, ale przede wszystkim dla deponentów, inwestorów, kontrahentów banku i jego pracowników, a ostatecznie przyczynią się do zwiększenia stabilności i bezpieczeństwa sektora bankowego.

Należy zaznaczyć, iż niniejsza rekomendacja skierowana jest do zarządów, rad nadzorczych i pracowników banków. Korzystając z pracy niezależnie działającego biegłego rewidenta, rozumiejącego charakter działalności banku i wiążący się z nią profil ryzyka, kierownictwo banku może uzyskać wartościowe informacje, które będą pomocne w prawidłowym zarządzaniu tym ryzykiem. Celem rekomendacji nie jest natomiast nakładanie dodatkowych obowiązków na biegłych rewidentów, do czego Komisja Nadzoru Bankowego nie ma uprawnień.

Współdziałanie biegłych rewidentów i nadzoru bankowego okazuje się być korzystne dla obydwu stron poprzez rozszerzenie wiedzy o badanym (nadzorowanym) banku, przyczyniając się tym samym do zwiększenia jego bezpieczeństwa. Właściciele i organy banków, mając na celu realizację ustawowego obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa powierzonych bankowi środków pieniężnych, powinni być zainteresowani przepływem wszelkich informacji pomiędzy biegłym rewidentem, komórką kontroli wewnętrznej banku i nadzorem bankowym, które mogą przyczynić się do zwiększenia tego bezpieczeństwa.

Rekomendacja L

dotycząca roli biegłych rewidentów w procesie nadzoru nad bankami

Odpowiedzialność kierownictwa banku

- 1. Aby móc skutecznie wypełniać swoje obowiązki i zadania, organy banku powinny dolożyć wszelkich starań, aby powierzyć badanie sprawozdania finansowego biegłemu rewidentowi posiadającemu wiedzę i umiejętności adekwatne do skali i stopnia złożoności transakcji dokonywanych przez bank oraz profilu ryzyka banku.**
- 2. Kierownictwo banku powinno upewnić się, że biegły rewident, któremu zlecono badanie sprawozdania finansowego, spełnia warunki do wyrażenia bezstronnej i niezależnej opinii o tym sprawozdaniu.**

Relacje kontroli wewnętrznej z biegłymi rewidentami

- 3. Pracownicy komórki kontroli wewnętrznej powinni współdziałać z biegłym rewidentem badającym sprawozdanie finansowe banku w celu zwiększenia wydajności i efektywności ich pracy.**

Udostępnianie protokołów z inspekcji biegłemu rewidentowi

- 4. Zarząd banku uprawniony jest udostępnić biegłemu rewidentowi badającemu sprawozdanie finansowe banku protokoły z inspekcji (zarówno kompleksowych jak i problemowych) przeprowadzonych przez nadzór bankowy w okresie sprawozdawczym, a jeśli jest to biegły po raz pierwszy badający sprawozdanie banku – także protokoły z inspekcji przeprowadzonych w okresach wcześniejszych.**

Dokumentacja z badania sprawozdania finansowego i jej dostępność

- 5. Poza ustawowym obowiązkiem przekazania Komisji Nadzoru Bankowego sprawozdania finansowego wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta oraz odpisem uchwały, bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty, zarząd banku po każdym badaniu sprawozdania finansowego powinien udostępniać nadzorowi wszelkie wskazane dokumenty przedstawiające ustalenia biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego.**

Bezpośrednia wymiana informacji pomiędzy biegłymi rewidentami i nadzorem bankowym

6. Biegły rewident powinien niezwłocznie ujawniać nadzorowi bankowemu fakty wskazujące na zagrożenie interesów klientów banku, którego sprawozdanie finansowe jest badane.

7. Poza ustawowym obowiązkiem przekazywania Komisji Nadzoru Bankowego określonych informacji przez biegłego rewidenta, kierownictwo banku powinno umożliwić bezpośrednią wymianę informacji pomiędzy nadzorem bankowym, biegłymi rewidentami i komórką kontroli wewnętrznej poprzez wspólne uczestnictwo tych trzech stron w następujących spotkaniach:

- omawiających wyniki inspekcji kompleksowej w banku,
- po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego banku,
- organizowanych w innych istotnych dla banku sytuacjach, np. w przypadku podejmowania decyzji o łączeniu się z innym bankiem.

Badanie sprawozdań finansowych podmiotów objętych nadzorem skonsolidowanym

8. Zarząd banku podlegającego nadzorowi skonsolidowanemu, tj. wchodzącego w skład holdingu lub grupy, powinien umożliwić nadzorowi bankowemu uzyskanie niezbędnych informacji od biegłego rewidenta badającego skonsolidowane sprawozdanie finansowe oraz biegłego rewidenta badającego sprawozdania finansowe poszczególnych podmiotów wchodzących w skład holdingu lub grupy.

9. W celu zwiększenia pewności co do tego, że sprawozdanie skonsolidowane przedstawia prawidłowo, rzetelnie i jasno sytuację grupy, zarząd banku będącego podmiotem dominującym powinien dążyć do zlecenia badania sprawozdań finansowych poszczególnych podmiotów wchodzących w skład grupy jednemu podmiotowi uprawnionemu do badania sprawozdań finansowych.

10. Bank powinien udostępnić biegłemu rewidentowi badającemu skonsolidowane sprawozdanie finansowe informacje o wszelkich zdarzeniach ekonomicznych, aby zapewnić, iż badanie będzie uwzględniało istnienie związków gospodarczych, które mogą mieć wpływ na ryzyko ponoszone przez bank.

Szczegółowe omówienie przedstawionych rekomendacji

Odpowiedzialność kierownictwa banku

1. Aby móc skutecznie wypełniać swoje obowiązki i zadania, organy banku powinny dołożyć wszelkich starań, aby powierzyć badanie sprawozdania finansowego biegłemu rewidentowi posiadającemu wiedzę i umiejętności adekwatne do skali i stopnia złożoności transakcji dokonywanych przez bank oraz profilu ryzyka banku.

Ocena sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy w zakresie jego zgodności z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym, a następnie składanie walnemu zgromadzeniu corocznego sprawozdania pisemnego z wyników tej oceny (kontroli), jest szczególnym obowiązkiem rady nadzorczej, który został wskazany przez ustawodawcę niezależnie od formy prawnej banku¹. W celu jego realizacji rada nadzorcza może badać wszystkie dokumenty banku, żądać od zarządu i pracowników sprawozdań i wyjaśnień oraz dokonywać rewizji stanu majątku banku. Zadanie to jest realizowane między innymi poprzez powierzenie badania sprawozdania finansowego biegłemu rewidentowi². Poddanie sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta nie ogranicza jednakże odpowiedzialności zarządu za prawidłowość i rzetelność sporządzonego sprawozdania oraz prawidłowość stanowiących podstawę jego sporządzenia ksiąg rachunkowych.

Niezależnie od tego, czy przedmiotem badania będzie sprawozdanie finansowe niewielkiego banku oferującego proste produkty bankowe, czy też banku o skomplikowanej strukturze organizacyjnej, który angażuje się w złożone transakcje finansowe, cel badania sprawozdania finansowego jest taki sam: „wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe oraz rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki”³.

¹ Zakres obowiązków rady nadzorczej w Kodeksie spółek handlowych określają art. 382- 383, zaś w Prawie spółdzielczym art. 44 – 46. Ustawa Prawo bankowe (art. 18 ust. 1) szczegółowe zadania rady nadzorczej banków państwowych w tym zakresie określa nieco inaczej, jako zatwierdzanie przedstawianych przez Zarząd sprawozdań finansowych, z czym jednak także wiąże się konieczność oceny tego sprawozdania.

² Zgodnie z art. 64 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 o rachunkowości (Dz.U. Nr 121, poz. 591 z późn. zm.), sprawozdania finansowe banków kontynuujących działalność obligatoryjnie podlegają badaniu przez biegłego rewidenta. Do badania sprawozdań finansowych banków spółdzielczych uprawnione są również spółdzielcze związki rewizyjne spełniające wymagania określone w art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz. U. Nr 121, poz. 592, z późn. zm.).

³ art. 65 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 o rachunkowości (Dz.U. Nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

Organ banku dokonujący wyboru biegłego rewidenta powinien jednak upewnić się, że posiadane przez biegłego rewidenta doświadczenie i wiedza umożliwią mu trafną ocenę prawidłowości i rzetelności ujęcia w sprawozdaniu finansowym wszelkich operacji wynikających z działalności banku.

Aby upewnić się, że bank zleca badanie sprawozdania finansowego doświadczonemu biegłemu rewidentowi, który posiada wiedzę i umiejętności konieczne w danym przypadku, nadzór bankowy będzie zwłaszcza zwracał uwagę, czy bank zatrudnia biegłego rewidenta, w którego wcześniejszych audytach stwierdzono nieprawidłowości. W szczególności w sytuacji istotnych rozbieżności w zakresie klasyfikacji należności, nadzór bankowy może zwrócić się do banku o rozważenie zmiany biegłego rewidenta.

2. Kierownictwo banku powinno upewnić się, że biegły rewident, któremu zlecono badanie sprawozdania finansowego, spełnia warunki do wyrażenia bezstronnej i niezależnej opinii o tym sprawozdaniu.

W ramach zadań realizowanych przez nadzór bankowy, sprawdzane jest przestrzeganie przepisów ustawy o rachunkowości, która stanowi m.in. iż badanie sprawozdania finansowego przeprowadzone przez biegłego rewidenta nie spełniającego warunków do wyrażenia bezstronnej i niezależnej opinii o tym sprawozdaniu jest nieważne z mocy prawa⁴. Nadzór bankowy oceniając niezależność biegłego bierze pod uwagę, poza wymogami określonymi w ustawie o rachunkowości, także inne czynniki, a w szczególności ocenia warunki, na jakich biegły rewident korzysta z usług finansowych badanego banku (o ile ma to miejsce) oraz okres współpracy rewidenta z bankiem. Częste zmiany biegłego rewidenta mogą być niekorzystne - biegły rewident zdobywa w trakcie pracy wiedzę o badanym podmiocie, która umożliwia mu dokonywanie bardziej pogłębionej analizy sytuacji majątkowej i finansowej tego podmiotu. Jeżeli bank często zmienia biegłego rewidenta, nadzór bankowy będzie starał się ustalić przyczyny tych zmian, mając przy tym świadomość, że nie zawsze muszą one mieć charakter negatywny. Z drugiej strony, zbyt długi okres korzystania z usług tego samego biegłego rewidenta, może naruszać jego obiektywizm, a tym samym stanowić zagrożenie dla jego niezależności. Dlatego też bank zawierający wieloletnie

⁴ art. 66 ust. 6 ustawy z dnia 29 września 1994 o rachunkowości (Dz.U. Nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

umowy o badanie sprawozdań finansowych lub którego sprawozdanie finansowe w oparciu o inne umowy przez wiele lat badane jest przez ten sam podmiot, powinien upewnić się, iż podmiot przeprowadzający badania przestrzega określonych w „Kodeksie etyki zawodowej biegłych rewidentów”⁵ zasad dotyczących niezależności zawodowej.

Relacje kontroli wewnętrznej z biegłymi rewidentami

3. Pracownicy komórki kontroli wewnętrznej powinni współdziałać z biegłym rewidentem badającym sprawozdanie finansowe banku w celu zwiększenia wydajności i efektywności ich pracy.

Ustalając charakter, czas oraz zakres procedur badania sprawozdania finansowego, biegły rewident może brać pod uwagę wyniki pracy komórki kontroli wewnętrznej. Jednak biegły rewident ponosi wyłączną odpowiedzialność za opinię na temat sprawozdania finansowego. Biegły rewident powinien mieć dostęp do wszystkich raportów kontroli wewnętrznej, jak również powinien być informowany o wszelkich istotnych sprawach znanych pracownikom komórki kontroli wewnętrznej, które mogą mieć wpływ na jego badanie. Podobnie, biegły rewident powinien informować kierującego komórką kontroli wewnętrznej o istotnych zagadnieniach, które mogą dotyczyć zadań kontroli wewnętrznej.

Kierujący komórką kontroli wewnętrznej powinien zapewnić, aby praca wykonywana w ramach realizacji zadań tej komórki nie dublowała niepotrzebnie pracy biegłego rewidenta. W celu skoordynowania działań powinny być organizowane spotkania w celu omówienia zagadnień stanowiących przedmiot wspólnego zainteresowania oraz ustalenia wspólnego rozumienia stosowanych technik, metod i terminologii, a także w celu wymiany raportów i innych dokumentów opracowywanych dla kierownictwa banku.

⁵ Rozdział 2.4 “Niezależność zawodowa”, a zwłaszcza pkt. 2.4.10 uchwały Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów w sprawie zasad etyki zawodowej biegłych rewidentów (Załącznik do obwieszczenia Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z 6 lipca 1999 r.).

Udostępnianie protokołów z inspekcji biegłemu rewidentowi

4. Zarząd banku uprawniony jest udostępnić biegłemu rewidentowi badającemu sprawozdanie finansowe banku protokoły z inspekcji (zarówno kompleksowych jak i problemowych) przeprowadzonych przez nadzór bankowy w okresie sprawozdawczym, a jeśli jest to biegły po raz pierwszy badający sprawozdanie banku – także protokoły z inspekcji przeprowadzonych w okresach wcześniejszych.

Obszary zainteresowania nadzoru i biegłych rewidentów są podobne, choć cel ich zainteresowania może być różny:

- nadzór bankowy jest zainteresowany przede wszystkim utrzymaniem bezpieczeństwa całego systemu bankowego oraz zapewnieniem stabilności i bezpieczeństwa poszczególnych banków w celu ochrony środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych. Dlatego też, opierając się m.in. na sprawozdaniach finansowych banków, nadzór bankowy monitoruje ich obecną i przyszłą sytuację ekonomiczno-finansową, a w szczególności poziom narażenia na ryzyko. Biegły rewident natomiast koncentruje się na sposobie przedstawienia sytuacji finansowej i rezultatów działalności banku. W tym celu biegły rewident ocenia m.in. zasadność przyjęcia przez kierownictwo banku założenia kontynuacji działalności, biorąc pod uwagę wszystkie dostępne informacje dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, która zwykle odpowiada co najmniej 12 miesiącom liczonym od daty sprawozdania finansowego;
- nadzór bankowy jest zainteresowany funkcjonowaniem właściwego systemu kontroli wewnętrznej jako podstawy bezpiecznego i ostrożnego zarządzania działalnością banku. Biegły rewident zazwyczaj zainteresowany jest oceną systemu kontroli, aby określić, na ile może na nim polegać w planowaniu, a następnie przeprowadzaniu badania sprawozdania finansowego;
- nadzór bankowy jest zainteresowany stosowaniem w banku odpowiedniego systemu rachunkowości, którego istnienie jest warunkiem koniecznym otrzymywania wiarygodnych informacji potrzebnych do mierzenia i kontroli ryzyka. Biegły rewident ocenia natomiast system rachunkowości pod kątem uzyskania pewności co do tego, że księgi rachunkowe, na podstawie których zostało sporządzone sprawozdanie finansowe, były prowadzone w sposób prawidłowy.

Jak widać, jest wiele obszarów, gdzie nadzór bankowy i biegli rewidenty mogą wzajemnie korzystać z wyników swojej pracy. Informacje przekazywane zarządowi banku przez biegłego rewidenta mogą stanowić dla nadzoru źródło wiedzy o różnych aspektach działalności banku. Podobnie, informacje pochodzące od nadzoru bankowego mogą być pomocne dla biegłych rewidentów. Ustalenia z przeprowadzanych przez nadzór bankowy inspekcji na miejscu, obejmujące ocenę działalności banku oraz wnioski z przeprowadzonych badań, przekazywane są w protokole z inspekcji. Taki przekaz może być użyteczny dla biegłego rewidenta, gdyż zawiera niezależną ocenę tak istotnych obszarów, jak np. adekwatność rezerw celowych tworzonych na należności, a także skupia uwagę na obszarach zainteresowania nadzoru. Informacje te mogą przyczynić się do zwiększenia pewności biegłego rewidenta co do tego, że badane sprawozdanie nie zawiera istotnych błędów.

Oprócz oczywistych korzyści wynikających z dzielenia się informacjami, współpraca między biegłymi rewidentami a nadzorem bankowym pozwoli też w pewnym stopniu uniknąć dublowania pracy, a tym samym pozwoli obydwu stronom na bardziej ekonomiczne wykorzystanie własnych zasobów.

Dokumentacja z badania sprawozdania finansowego i jej dostępność

5. Poza ustawowym obowiązkiem przekazania Komisji Nadzoru Bankowego sprawozdania finansowego wraz z opinią i raportem biegłego rewidenta oraz odpisem uchwały, bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty, zarząd banku po każdym badaniu sprawozdania finansowego powinien udostępniać nadzorowi wszelkie wskazane dokumenty przedstawiające ustalenia biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego.

Zarząd banku obowiązany jest złożyć do ogłoszenia sprawozdanie finansowe wraz z opinią biegłego rewidenta oraz odpisem uchwały bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty⁶. Tym samym prawo zapoznania się z opinią mają nie tylko właściciele banku, do których kierowana jest w

⁶ Zgłoszenie to powinno nastąpić w ciągu 15 dni od dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego. Sprawozdania finansowe banków w formie spółki akcyjnej publikowane są w Monitorze Polskim B, natomiast banków spółdzielczych – w Monitorze Spółdzielczym.

pierwszym rzędzie, ale też inne podmioty, takie jak inwestorzy, deponenci, wierzyciele, dla których sprawozdanie finansowe jest podstawowym źródłem informacji niezbędnych do analizy i oceny działalności banku, potrzebnych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych. Opinia biegłego rewidenta ułatwia ustalenie wiarygodności sprawozdania finansowego. Opinię należy traktować jako potwierdzenie zdolności banku do kontynuacji działalności na najbliższy rok, jeżeli nie zawarto w niej uwagi o zagrożeniu kontynuacji działalności.

Podstawą wydania opinii o sprawozdaniu jest skala występujących w nim błędów i reakcja zarządu banku na zgłoszone przez biegłego rewidenta korekty. W zależności od tego biegły rewident może przedstawić opinię bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami, negatywną, lub może odmówić wyrażenia opinii. W opinii mogą być też zawarte dodatkowe wyjaśnienia objaśniające stan faktyczny, które nie mają charakteru zastrzeżeń. Zamieszczenie wyjaśnień lub zgłoszenie zastrzeżeń nie podważa ogólnie pozytywnej oceny badanego sprawozdania finansowego. W przypadku ujawnienia istotnego dla sprawozdania błędu, takiego jak np. stosowanie niewłaściwych zasad księgowych lub niewłaściwej wyceny aktywów, lub nie ujawnienie istotnych informacji, biegły rewident zwraca się do kierownictwa banku o skorygowanie sprawozdania finansowego. W przypadku spotkania się z odmową, biegły rewident wyraża – w zależności od ciężaru stwierdzonych nieprawidłowości - opinię z zastrzeżeniem lub negatywną. Biegły rewident może też wydać opinię z zastrzeżeniem, jeśli np. kierownictwo nie przedstawiło wszystkich niezbędnych informacji i wyjaśnień. Jeżeli ograniczenia zakresu i metody badania lub inne przyczyny powodują znaczną niepewność co do stanu faktycznego przedstawionego w sprawozdaniu i jego możliwych zmian, biegły rewident może odmówić wyrażenia opinii.⁷

Drugim dokumentem, który powstaje łącznie z opinią, jest raport z badania. Raport powinien zawierać m.in. dane identyfikujące badane sprawozdanie finansowe danej jednostki oraz zwięźle przedstawiać istotne wyniki badania, stanowiące podstawę do wyrażenia opinii względnie odstąpienia od wyrażenia opinii. W większości przypadków raport nie jest publikowany, dlatego też należy oczekiwać, że wszelkie kwestie mające istotny wpływ na rzetelność i prawidłowość sprawozdania finansowego zostaną przedstawione w opinii.

⁷ Okoliczności uzasadniające wyrażenie przez biegłego rewidenta określonego typu opinii o sprawozdaniu finansowym zostały opisane w Uchwale nr 144/66/96 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z 16 stycznia 1996 r. w sprawie norm wykonywania zawodu biegłego rewidenta powziętej w porozumieniu z Ministrem Finansów, wprowadzającej m.in. Normę nr 4 – Opinia i raport z badania rocznego sprawozdania finansowego banku (Załącznik nr 4 do uchwały).

Biegły rewident może także – choć nie jest to wymogiem formalnym - w odrębnym piśmie przekazać zarządowi banku swoje uwagi i spostrzeżenia, jakie nasunęły się w toku badania (tzw. „pismo dla zarządu”). W piśmie tym mogą się znaleźć w szczególności uwagi na temat organizacji, systemów księgowości i kontroli wewnętrznej, w tym między innymi w jaki sposób można je usprawnić, zwiększyć ich skuteczność itp. Podczas badania sprawozdania finansowego biegły rewident na ogół przedstawia też zarządowi banku zestawienie korekt, które powinny być uwzględnione w księgach banku lub w jego sprawozdaniu finansowym.

Wszystkie te dokumenty stanowią dla nadzoru bankowego cenne źródło informacji na temat sytuacji ekonomiczno-finansowej banku, a tym samym bezpieczeństwa zgromadzonych w nim środków pieniężnych jego klientów.

Zarząd banku nie tylko jest odpowiedzialny za przekazanie Komisji Nadzoru Bankowego wszelkich informacji, do których otrzymywania jest ona upoważniona stosownymi przepisami, ale też – na prośbę nadzoru bankowego – powinien niezwłocznie przekazać nadzorowi wskazane dokumenty sporządzone przez biegłego rewidenta komunikujące ustalenia z przeprowadzonego badania lub przeglądu śródrocznego⁸, które mają istotne znaczenie dla oceny ryzyka wiążącego się z działalnością banku i sposobu zarządzania tym ryzykiem przez kierownictwo banku.

Nadzór bankowy może też uznać za konieczne zapoznanie się z zakresem pracy biegłego rewidenta i zastosowanymi przez niego procedurami. W takiej sytuacji nadzór bankowy za pośrednictwem kierownictwa banku zwróci się do biegłego rewidenta o udostępnienie odpowiednich dokumentów (np. zestawienie przeklasyfikowanych należności, oddziałów objętych badaniem, należności wybranych do zbadania itp., a kiedy to konieczne – także bardziej szczegółowej dokumentacji roboczej).

⁸ Z przeglądu śródrocznego sprawozdania finansowego, poza dokumentacją roboczą, biegły rewident sporządza tylko raport, nie jest natomiast wydawana opinia.

Bezpośrednia wymiana informacji pomiędzy biegłymi rewidentami i nadzorem bankowym

6. Biegły rewident powinien niezwłocznie ujawniać nadzorowi bankowemu fakty wskazujące na zagrożenie interesów klientów banku, którego sprawozdanie finansowe jest badane.⁹

Biegli rewidenci zobowiązani są przepisami ustawy Prawo bankowe do niezwłocznego (a więc bez nieuzasadnionej zwłoki) powiadomienia Komisji Nadzoru Bankowego o ujawnieniu faktów wskazujących na istnienie przesłanek do wyrażenia opinii negatywnej lub odstąpienia od wyrażenia opinii o badanym sprawozdaniu finansowym¹⁰. Oznacza to, iż nadzór bankowy powinien zostać poinformowany o takiej sytuacji jeszcze przed formalnym zakończeniem badania sprawozdania finansowego. Biegli rewidenci powinni też informować Komisję Nadzoru Bankowego o ujawnionych faktach wskazujących na popełnienie przestępstwa, naruszenie przepisów regulujących działalność banku lub zasad dobrej praktyki bankowej, albo na inne zagrożenie interesów klientów banku¹¹. W ramach tych formalnie określonych obszarów nadzór bankowy jest zainteresowany szczególnie następującymi zagadnieniami:

- informacjami wskazującymi na nieprzestrzeganie warunków uzyskania licencji na działalność bankową / istotnymi naruszeniami zapisów statutu,
- informacjami na temat konfliktu wewnątrz organów banku lub niespodziewanego odejścia osoby zajmującej kluczowe stanowisko w banku,
- informacjami na temat istotnych zmian w profilu działalności banku, które mogą powodować znaczący wzrost poziomu ryzyka banku,
- wszelkimi transakcjami między bankiem a podmiotami należącymi do tej samej grupy kapitałowej lub holdingu, które istotnie wpłynęły na poziom ryzyka banku.

Na biegłym rewidencie spoczywa odpowiedzialność za ocenę, na ile powyższe zjawiska mogą stanowić zagrożenie interesów klientów banku.

⁹ art. 136 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 z późn. zm.).

¹⁰ art. 136 ust. 1 pkt. 4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 z późn. zm.).

¹¹ art. 136 ust. 1 pkt. 1 - 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 z późn. zm.).

7. Poza ustawowym obowiązkiem przekazywania Komisji Nadzoru Bankowego określonych informacji przez biegłego rewidenta, kierownictwo banku powinno umożliwić bezpośrednią wymianę informacji pomiędzy nadzorem bankowym, biegłymi rewidentami i komórką kontroli wewnętrznej poprzez wspólne uczestnictwo tych trzech stron w następujących spotkaniach:

- **omawiających wyniki inspekcji kompleksowej w banku,**
- **po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego banku,**
- **organizowanych w innych istotnych dla banku sytuacjach, np. w przypadku podejmowania decyzji o łączeniu się z innym bankiem.**

Mając na względzie, iż poza przypadkami określonymi w ustawie Prawo bankowe, biegły rewident może ujawnić informacje stanowiące tajemnicę zawodową tylko wtedy, gdy podmiot zlecający badanie sprawozdania finansowego upoważni go do tego, w spotkaniach pomiędzy nadzorem bankowym i biegłym rewidentem uczestniczy przedstawiciel banku, a przynajmniej są one organizowane za pośrednictwem banku. Wskazane jest, aby w spotkaniach tych uczestniczył kierujący komórką kontroli wewnętrznej, co może przyczynić się do zwiększenia wydajności i skuteczności pracy wykonywanej zarówno przez biegłych rewidentów jak i pracowników kontroli wewnętrznej.

Spotkania te stwarzają możliwość zakomunikowania najważniejszych obszarów zainteresowania nadzoru bankowego, zaś z drugiej strony pozwalają przedstawicielom banku i biegłemu rewidentowi przedstawić swój punkt widzenia na poruszone sprawy.

Spotkanie omawiające wyniki inspekcji kompleksowej w banku. Adresatem spotkań omawiających wyniki inspekcji kompleksowej na miejscu jest przede wszystkim zarząd oraz rada nadzorcza banku, które to organy odpowiadają za stabilność i bezpieczeństwo finansowe banku, a więc tym samym powinny być najbardziej zainteresowane niezależną oceną, czy proces zarządzania, wynik finansowy oraz kapitał są adekwatne w stosunku do podejmowanego przez bank ryzyka. Wnioski nadzoru dotyczące sytuacji ekonomiczno-finansowej banku i przestrzegania przepisów regulujących działalność banków mogą być też przydatne w realizacji zadań biegłego rewidenta i audytora wewnętrznego banku, dlatego też celowe jest ich uczestnictwo w tego typu spotkaniach. W szczególności obszary, w których nadzór bankowy wskazał na istnienie uchybień i niedociągnięć, powinny być przedmiotem wnikliwego badania komórki kontroli wewnętrznej. Ponadto, zwrócenie uwagi podczas

badania sprawozdania finansowego na sposób wykonania zaleceń wydanych przez nadzór bankowy w wyniku przeprowadzonej inspekcji może być pomocną informacją dla biegłego rewidenta. Biegły rewident każdorazowo, zostanie za pośrednictwem zarządu banku poinformowany o dacie spotkania omawiającego wyniki inspekcji kompleksowej.

Spotkanie po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego. Po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez właściwy organ banku, na wniosek nadzoru bankowego, może zostać zorganizowane spotkanie z udziałem biegłego rewidenta i przedstawicieli banku, a zwłaszcza kierującego komórką kontroli wewnętrznej, w celu omówienia najistotniejszych zagadnień wynikających z badania sprawozdania finansowego, a wiążących się z zadaniami, jakie spoczywają na nadzorze. W trakcie spotkania, w zależności od specyfiki banku, mogą zostać poruszone m.in. następujące zagadnienia:

- w przypadku wydania przez biegłego rewidenta opinii z zastrzeżeniem lub negatywnej – szczegółowe omówienie przyczyn takiej opinii,
- obszary ryzyka/działalności banku, które nie mogły być (nie były) przedmiotem badania (wraz z wyjaśnieniem przyczyn),
- omówienie wybranych korekt wnioskowanych przez biegłego rewidenta,
- adekwatność systemu kontroli wewnętrznej banku oraz procedur zarządzania ryzykiem,
- systemy informatyczne banku i ich adekwatność
- nietypowe operacje lub znaczne zmiany w poszczególnych pozycjach sprawozdania finansowego,
- jeżeli bank jest objęty nadzorem skonsolidowanym - istotne transakcje pomiędzy bankiem a pozostałymi podmiotami należącymi do holdingu lub grupy, transakcje nietypowe, czy też transakcje zawierane po cenach odbiegających od cen rynkowych,
- nowe produkty i rodzaje działalności w istotny sposób zmieniające lub mogące zmienić profil ryzyka banku,
- jakość portfela kredytowego ze szczególnym zwróceniem uwagi na:
 - prawidłowość klasyfikacji należności,
 - tworzenie rezerw celowych,
 - przestrzeganie zasad koncentracji kredytów,

- kredyty tzw. „wewnętrzne”,
 - prawidłowość wyceny i ujęcia aktywów przejętych za długi,
- zakres badania przez biegłego rewidenta jakości aktywów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na jakość największych zbadanych kredytów oraz zastosowane metody doboru próbki do zbadania,
 - zobowiązania pozabilansowe banku,
 - zmiany w funduszach własnych banku, wyceny wartości aportów wniesionych do banku,
 - operacje walutowe banku i ocena wiążącego się z nimi ryzyka,
 - ocena płynności banku.

Poza powyższymi zagadnieniami wynikającymi z badania sprawozdania finansowego, które z reguły omawiane będą przez biegłego rewidenta, spotkanie takie daje możliwość przedstawienia przez przedstawicieli banku komentarzy na temat badania i jego wyników, a szczególnie na temat wszelkich uwag krytycznych biegłego rewidenta zawartych w opinii, raporcie lub piśmie dla zarządu (jeśli takie powstało). W trakcie spotkania mogą też zostać omówione istotne z punktu widzenia nadzoru bankowego działania wiążące się z wynikami przeprowadzonego przez biegłego rewidenta badania, które bank (ewentualnie we współpracy z biegłym rewidentem) powinien podjąć.

Częstotliwość organizowania tego rodzaju spotkań (czy będą one organizowane po badaniu każdego rocznego sprawozdania, czy co kilka lat) i zakres poruszonych tematów zależne będą nie tylko od charakteru banku i jego sytuacji finansowej, ale także od doświadczenia biegłego rewidenta w dziedzinie badania sprawozdań finansowych banków. W tym celu zarząd banku po podpisaniu umowy o przeprowadzenie badania sprawozdania finansowego powinien przekazać nadzorowi bankowemu informację wskazującą podmiot, który będzie badał sprawozdanie finansowe, liczbę badań realizowanych przez ten podmiot w danym banku (z określeniem czy były to badania sprawozdań finansowych za kolejne lata obrotowe) oraz datę rozpoczęcia i przewidywanego zakończenia badania.

Spotkania organizowane w innych sytuacjach. Z uwagi na fakt, iż biegli rewidenci angażowani są przez banki nie tylko w celu badania rocznych sprawozdań finansowych, nadzór bankowy może być zainteresowany także ustaleniami wynikającymi ze świadczenia innych usług zleconych biegłemu rewidentowi.

Badanie sprawozdań finansowych podmiotów objętych nadzorem skonsolidowanym

8. Zarząd banku podlegającego nadzorowi skonsolidowanemu, tj. wchodzącego w skład holdingu lub grupy, powinien umożliwić nadzorowi bankowemu uzyskanie niezbędnych informacji od biegłego rewidenta badającego skonsolidowane sprawozdanie finansowe oraz biegłego rewidenta badającego sprawozdania finansowe poszczególnych podmiotów wchodzących w skład holdingu lub grupy.

Z działalnością holdingów i grup wiąże się zwiększone ryzyko, niezależnie od tego czy w skład holdingu lub grupy wchodzi podmioty z sektorów nadzorowanych czy też nie. Nadzór bankowy szczególnie wnikliwie ocenia sytuację banków wchodzących w skład holdingów lub grup ze względu na to, iż narażone są one na ryzyko, które wykracza poza ramy typowej działalności bankowej, a więc prawidłowe zarządzanie tym ryzykiem wymaga większej wiedzy i doświadczenia kierownictwa banku. W celu zapewnienia bezpieczeństwa powierzonych środków pieniężnych banki powinny być zainteresowane i wspierać przepływ informacji pomiędzy nadzorem bankowym a biegłymi rewidentami badającymi skonsolidowane sprawozdanie finansowe oraz sprawozdania finansowe pozostałych podmiotów wchodzących w skład grupy lub holdingu. Wymiana informacji między nadzorem bankowym i biegłymi rewidentami badającymi skonsolidowane sprawozdanie finansowe powinna dokonywać się na takich samych zasadach jak określone w niniejszej rekomendacji w odniesieniu do biegłych rewidentów badających sprawozdania finansowe banków nie objętych konsolidacją. Natomiast wymiana informacji z biegłymi badającymi sprawozdania finansowe pozostałych podmiotów objętych nadzorem skonsolidowanym każdorazowo będzie inicjowana przez nadzór bankowy w uzasadnionych przypadkach.

Biegły rewident jest także odpowiedzialny za ocenę, czy informacje pozyskane w trakcie badania sprawozdania finansowego podmiotów posiadających bliskie powiązania z bankiem wskazują w szczególności na zagrożenie interesów klientów banku, a więc powinny zostać ujawnione Komisji Nadzoru Bankowego. Na taką sytuację mogą dla przykładu wskazywać znaczące koncentracje branżowe lub podmiotowe w ramach całego holdingu lub grupy. Zła sytuacja podmiotów zależnych lub blisko powiązanych z bankiem może też wpływać na pogorszenie reputacji banku, a tym samym stanowić zagrożenie interesów klientów banku.

9. W celu zwiększenia pewności co do tego, że sprawozdanie skonsolidowane przedstawia prawidłowo, rzetelnie i jasno sytuację grupy, zarząd banku będącego podmiotem dominującym powinien dążyć do zlecenia badania sprawozdań finansowych poszczególnych podmiotów wchodzących w skład grupy jednemu podmiotowi uprawnionemu do badania sprawozdań finansowych.

Sprawozdania finansowe poszczególnych podmiotów wchodzących w skład holdingu lub grupy powinny być sporządzane i poddawane badaniu biegłego rewidenta na tę samą datę, na którą sporządzane jest skonsolidowane sprawozdanie finansowe. Kierownictwo banku będącego podmiotem dominującym powinno też dążyć, aby sprawozdania finansowe podmiotów wchodzących w skład grupy badane były przez ten sam podmiot, który bada sprawozdanie finansowe banku. Taka praktyka stanowić będzie gwarancję stosowania jednolitych zasad i metod wyceny aktywów i pasywów we wszystkich jednostkach, a tym samym zwiększa pewność co do tego, że sprawozdanie skonsolidowane sporządzone zostało na podstawie prawidłowych i rzetelnych sprawozdań jednostkowych. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do podmiotów mogących generować ryzyko, które ma dla banku istotne znaczenie, czy to ze względu na wielkość prowadzonej przez te podmioty działalności, czy też ze względu na jej charakter. Jeżeli jednak sprawozdania finansowe tych jednostek będą badane przez inne uprawnione podmioty, bank powinien określić warunki przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego w tych jednostkach.

10. Bank powinien udostępnić biegłemu rewidentowi badającemu skonsolidowane sprawozdanie finansowe informacje o wszelkich zdarzeniach ekonomicznych, aby zapewnić, iż badanie będzie uwzględniało istnienie związków gospodarczych, które mogą mieć wpływ na ryzyko ponoszone przez bank.

Aby ocenić ryzyko wiążące się z działalnością banku wchodzącego w skład holdingu lub grupy, nadzór bankowy musi posiadać wiedzę o związkach gospodarczych tego banku z innymi podmiotami wchodzącymi w skład holdingu lub grupy. Przedmiotem zainteresowania są więc wszelkie istotne transakcje pomiędzy bankiem a pozostałymi podmiotami należącymi do holdingu lub grupy, transakcje nietypowe, czy też transakcje zawierane po cenach odbiegających od cen rynkowych. Jeżeli badanie skonsolidowanego sprawozdania finansowego nie daje pewności co do identyfikacji związków gospodarczych, które mogą mieć wpływ na ryzyko ponoszone przez bank, Komisja Nadzoru Bankowego ma prawo m.in. żądania od banku, a także od podmiotu dominującego w holdingu zlecenia niezależnemu

biegłemu rewidentowi zbadania sytuacji finansowej podmiotów zależnych lub podmiotów posiadających bliskie powiązanie z tym bankiem. Komisja Nadzoru Bankowego uprawniona jest też do żądania zlecenia badania sprawozdania finansowego podmiotów zależnych lub podmiotów posiadających bliskie powiązania z bankiem niezależnemu biegłemu rewidentowi, jeżeli – w ocenie Komisji – istnieją wątpliwości co do rzetelności zatwierdzonych sprawozdań.

Opracowano w Zespole Metodologii i Standardów GINB

Aprobował:

Wojciech Kwaśniak

Generalny Inspektor Nadzoru Bankowego

Komisja Nadzoru Bankowego

przyjęła w dniu 7 listopada 2001 r.